

60 kratkih činjenica o maloletničkom pravosuđu

U ovom izdanju Centra za zaštitu dece možete pronaći 60 najvažnijih činjenica vezanih za maloletničko pravosuđe u Evropi, uključujući glavne podatke o nastanku, razvoju, statističkim rezultatima, ali i druge zanimljive činjenice.

Začeci

1. Razvoj zasebnog tretmana za maloletne prestupnike nastao je **početkom dvadesetog veka**.
2. U bivšoj Jugoslaviji, poseban pravosudni sistem za maloletnike zvanično je uspostavljen krajem dvadesetih godina prošlog veka, a 1929. godine je usvojen krivični zakon i zakon o krivičnom postupku.
3. **Prvi sudija za maloletnike u Austrougarskoj** bio je Fran Milčinski, postavljen u Ljubljani 1909. godine.
4. Značajne **promene** su uvedene posle Drugog svetskog rata i naročito tokom pedesetih godina prošlog veka, uključujući smanjivanje kazni i ukidanje doživotne kazne za maloletne prestupnike.
5. Uvođenje međunarodnih standarda o pravima, statusu i ulozi dece u kriminalnim aktivnostima, civilnim i administrativnim postupcima u Evropi:

Konvencija UN o pravima deteta (CRC);

Osnovni standardi pravila UN za uređenje maloletničkog pravosuđa iz 1985. godine, Smernice Saveta ministara Saveta Evrope o pravosuđu prilagođenom deci; i druge direktive i propisi EU.

Definicije

6. **(Minimalna) starost za krivičnu odgovornost:** tačan uzrast pre kojeg se dete ne smatra sposobnim da počini krivični prekršaj i ne može biti krivično gonjeno ili kažnjeno na bilo koji način.
7. **"Najbolji interes"** : standard koji se koristi prilikom odlučivanja o tome koje aktivnosti ili mere bi imale najpovoljniji uticaj na dete, i na osnovu koga maloletničke sudije zasnivaju svoja obrazloženja i presude.
8. **Program društveno-korisnog rada** : tretman, službe, i/ili praćenje mladog prestupnika u okviru korektivnog programa ili sastavnog dela uslovne kazne, usluge koje se mogu koristiti unutar zajednice kojoj prestupnik pripada radije nego u pritvoru.
9. **Maloletnička delinkvencija/preskršaji:** postupak maloletnog lica koji bi se smatrao kršenjem zakona da ga je načinila odrasla osoba. Saobraćajni prekršaji, lakša povreda obaveza ili statusni prekršaji (odsustvo ili bežanje od kuće) kažnjavaju se malom novčanom kaznom i generalno se ne smatraju delinkvencijom.
10. **Pritvor:** privremeno lišavanje slobode maloletnika smeštanjem u zatvoreni obezbeđeni objekat pre suđenja. Pritvor se primenjuje kada sudija naloži da maloletni prestupnik mora da bude zatvoren pre saslušanja zbog svoje bezbednosti i bezbednosti drugih, ili da bi se

osiguralo da će da se pojavi na saslušanju.

11. **Preusmeravanje:** sistem procedura i programa za preusmeravanje pojedinih maloletnih prestupnika od zvaničnih sudskih procesa na maloletničkim sudovima, naročito onih koji su prvi put prekršili zakon ili koji nisu agresivni, ili onih koji su postali delinkventi zbog mentalnih problema ili upotrebe narkotika, u pravcu pogodnijeg tretmana i usluga u okviru rehabilitacionih programa unutar samih zajednica.

12. **Uklanjanje:** zakoni koji dozvoljavaju da se maloletnički dosijei izbrišu i unište kada prestupnik napuni određeni broj godina tako da ga posedovanje dosijea u policiji ne bi sprečavalo da postane produktivni član društva.

13. **Maloletnički sud:** sudska ustanova nadležna za slučajeve koji obuhvataju decu mlađu od određenog broja godina, najčešće 18.

14. **Restitucija:** novčana kazna koju sudija može da odredi za maloletnika koji dati iznos zatim treba ili da da određenoj žrtvi ili da uplati u fond za žrtvu, kao vid kažnjavanja maloletnog prestupnika. Visina iznosa se uglavnom određuje u zavisnosti od toga kolika je šteta naneta žrtvi.

Podaci u brojevima

15. **19 %** evropske populacije od 95 miliona ljudi je **mlađe od 18**.

16. Procenjuje se da **3,8 miliona maloletnih** državljana drugih zemalja boravi u EU, a **1,6 miliona maloletnih državljana EU** živi u zemljama EU van zemlje čije državljanstvo imaju.

17. U osamnaest zemalja članica preko **polo miliona** dece je imalo formalne kontakte sa policijom ili pravosuđem u 2010. godini.

18. U 22 zemlje članice preko **0,3 miliona** dece je **osuđeno zbog kriminala u 2010. godini**.

19. Godine 1977. u **Sloveniji** maloletnici su počinili 18% ukupnih krivičnih dela, dok je 2003. taj broj iznosio 14%.

20. U **Estoniji** i mnogim drugim zemljama maltretiranje se često ne prijavljuje policiji.

21. Policija se uglavnom obaveštava ako je dete žrtva pljačke ili krađe i to tek o **svakom petom prestupu** te vrste, dok **4 od 5 krivičnih dela ostaje neprijavljeno**.

22. Najređi su **zločini iz mržnje** (10%) i **sajber uznemiravanje** (7%).

23. Godine 2013. u **Albaniji** je 1535 dece uzrasta od 14 do 18 godina *uhapšeno* i *optuženo* za krivična dela, a taj broj je bio nešto niži 2014. godine – **1506 dece**.

24. Godine 2014. u **Albaniji** je 67 dece **pre suđenja držano u pritvoru duže od 6 meseci**, koliko iznosi maksimalno vreme koje maloletnik može da provede u pritvoru pre suđenja u većini evropskih zemalja.

25. U **Albaniji** je 2014. godine skoro **četiri puta više** dece držano u pritvoru pre suđenja duže od devet meseci nego u 2011., dok su neka deca u Albaniji boravila u pritvoru pre suđenja duže od godinu dana.

26. U najvećem broju slučajeva kod mladih prestupnika u Evropi primenjuju se **neformalne alternativne mere van suda**, na primer u **Belgiji u oko 80%** a u **Nemačkoj u oko 70%** slučajeva.

27. U periodu od 2013-2014. godine došlo je do **smanjenja broja krivičnih dela** koje su počinili **maloletnici u Estoniji za 19%**.

28. Godine 2014. krivična dela koje su počinili maloletnici u **Estoniji** obuhvatala su fizičko zlostavljanje (44%) i krađu (42%), a prestupi su uključivali zloupotrebu alkohola (34%), duvana (25%) i prekršaje u saobraćaju (23%).

Opšti trendovi u EU

29. Svi sudski procesi u koje su uključena deca predstavljaju prioritet i treba da se privedu kraju što pre zbog činjenice da bilo kakvo odlaganje može da ima velike posledice po decu.

30. U jednoj polovini država članica, **samo pravni zastupnici i staratelji** (najčešće roditelji) imaju **pravo da predaju slučaj sudu** u civilnim i administrativnim postupcima, uz izuzetke koji se odnose na sudsku diskreciju ili punomoć roditelja.

31. U većini zemalja članica, **minimalna starost za krivičnu odgovornost iznosi 14 ili 15 godina**, a samo pet zemalja ima nižu granicu (Irska 12, Engleska, Vels i Severna Irska 10 i Škotska 12).

32. U slučajevima kada se smatra da deca nemaju pravnu osnovu da pokrenu postupak, oslanjaju se na delovanje dodeljenih zakonskih zastupnika ili staratelja u odbrani svojih prava.

33. U većini zemalja članica, **obični građanski sudovi** su nadležni za decu umešanu u slučajeve iz oblasti porodičnog i radnog prava, dok su **upravni sudovi** nadležni za slučajeve iz oblasti azila, migracija, obrazovanja i administrativnih sankcija.

34. Sve zemlje članice (osim Letonije) imaju usvojene zakonske odredbe koje omogućavaju sudovima da primene **mere za zaštitu dece koje neko na bilo koji način značajno povređuje** (ili ima izgleda da im neko naudi). U te mere spadaju privremeno starateljstvo, privremeno dodeljivanje alimentacije, dečji dodatak, zabrana prilaska ili ostvarivanja kontakta.

35. Većina zemalja članica je **osigurala** zaštitu prava osumnjičene dece kada ih zaustavi policija, na primer imaju pravo da kontaktiraju roditelje ili drugu osobu od poverenja.

36. Većina zemalja članica prepoznaje **pravo dece** u građanskom ili upravnom postupku da **budu obavještena o svojim pravima i daljem toku postupka**.

37. **Mere koje bi osigurale da deca žrtve ili svedoci budu adekvatno obavještena** o svojim pravima i onome šta ih dalje čeka su veoma retke, i skoro da ih nema u 6 do 11 zemalja članica, a često se primenjuju na diskrecionoj osnovi.

38. Četrnaest zemalja članica osnovalo je **u okviru policijskih snaga specijalne jedinice** za rad sa osumnjičenom decom, maloletnim prestupnicima i/ili decom koja su žrtve ili svedoci zločina.

39. U nekim zemljama članicama postoje **specijalne ustanove za decu koja su u pritvoru pre suđenja**, na primer Centar za maloletničko pravosuđe ili Centar za maloletne prestupnike u Belgiji, Nemačkoj i Severnoj Irskoj.

40. Neke zemlje članice su usvojile **mere za sprečavanje odlaganja** krivičnih postupaka: postoje jasno određeni **rokovi** da sud ili neko od učesnika reaguje. Na primer, **osam zemalja članica** je usvojilo vremenski rok u kojem slučajevi sa osumnjičenom decom moraju da dođu na sud (od 2 nedelje u Finskoj do šest meseci u Hrvatskoj i Škotskoj – u proseku 2-3 meseca).

41. **Specijalizovane usluge** su na raspolaganju deci i porodicama u **18 zemalja članica** (besplatno u 12 zemalja članica): pružanje podrške i smernica da bi se uspešno izbegle neprijatne posledice koje bi sudski postupak imao na porodične odnose; takve usluge moraju da budu dostupne tokom čitavog procesa.
42. U **22 zemlje članice** je obavezno da **pravni zastupnik**, staratelj, privremeni staratelj, punoletni rođak ili advokat budu prisutni za vreme obavljanja razgovora sa detetom.
43. U **24 zemlje članice** postoje zakoni o **pravu deteta da dobije podršku** u toku saslušavanja, uključujući i podršku socijalnog radnika ili specijalnog predstavnika.
44. **Sve zemlje članice** optuženoj deci/maloletnim prestupnicima uključenim u krivične postupke na sudu pružaju **pravo da budu odmah saslušani**.
45. Osumnjičena deca/ maloletni prestupnici koji ne govore ili ne razumeju jezik na kojem se sudski postupak vodi imaju **pravo na tumača i prevod** u toku saslušavanja i suđenja u **16 zemalja članica**, dok deca žrtve i svedoci imaju to pravo u manje od trećine zemalja članica.
46. **Pravo na pravnog zastupnika** za osumnjičenu decu podržavaju sve zemlje članice, i to pravo obuhvata sve faze sudskog procesa u većini zemalja članica, uz neke izuzetke u kojima je to pravo ostvareno samo u toku istrage (na primer u Finskoj, Holandiji i Škotskoj).
47. Optuženoj deci se obavezno dodeljuje **branilac po službenoj dužnosti u 23 zemlje članice**.
48. **Sve zemlje članice** imaju postupke za **ograničenje pristupa policijskim dosijeima dece**, izuzev Malte gde krivični prestupi koje počinu deca ne ostaju zabeleženi u dosijeima. Većina zemalja članica automatski briše dosijee posle određenog vremena, koje varira od jedne godine (u Češkoj) do deset godina (u Letoniji).
49. **Mehanizmi za obeštećenje** su na snazi širom Evropske Unije za **decu žrtve diskriminacije u toku krivičnog postupka**, na primer pravo na žalbu odgovarajućem organu zaduženom za jednaka prava ili ombudsmanu, pravo na pokretanje tužbe zbog diskriminacije na građanskom ili krivičnom sudu.

Podaci o pojedinačnim zemljama

50. U **Sloveniji**, mladi prestupnici su podeljeni u nekoliko grupa: *deca* (mlađa od 14), koja ne mogu biti poslata na sud nego ih preuzimaju socijalne službe; *mlađi maloletnici* (starosti od 14 do 16 godina), na koje mogu da se primene samo obrazovne mere; *stariji maloletnici* (od 16 do 18 godina) na koje se po pravilu primenjuju obrazovne mere ali u izuzetnim slučajevima može doći do izricanja posebnih mera, novčane kazne ili upućivanja u popravni dom.
51. U **Bugarskoj** i **Rumuniji** deca starija od 14 godina imaju **pravo da pokrenu sudski proces** u svim oblastima prava, uz saglasnost roditelja;
52. U **Nemačkoj**, **minimalni uzrast za pokretanje postupka** iznosi **14** godina u slučajevima porodičnog prava i dodeljivanja starateljima, **15** u slučajevima radnog prava i **16** u vezi sa migracijama i azilom.
53. U **Rumuniji** postoji samo jedan specijalizovan sud dok u **Albaniji** nema sudova za maloletnike.

54. U **Austriji** je neophodno da sudije i tužioc i u krivičnompravnom sistemu imaju **iskustvo u službama socijalne zaštite dece**, uključujući 4 godine pravne obuke usredsređene na prava i potrebe dece, stručno iskustvo u obrazovanju; socijalni rad ili rad u srodnoj oblasti.

55. U **Francuskoj** i **Švedskoj** postoje **posebne jedinice** koje se bave problemima maloletničkog pravosuđa i koje su odgovorne za sprovođenje istraga i razgovora sa decom žrtvama ili svedocima zločina.

56. **Danska** i **Francuska** imaju **sistem ubrzanog rešavanja** slučajeva u kojima su deca osumnjičena.

57. U **Rumuniji**, osumnjičena deca imaju pravo da ih sudija **sasluša samo jednom**, a to ograničenje ne postoji kod punoletnih lica.

58. U **Letoniji** osumnjičena deca imaju **najviše prava da budu saslušana od svih zemalja EU**: u postupke koje mogu da pokrenu ili u kojima mogu da učestvuju spadaju između ostalog saslušavanja pre i u toku suđenja; podnošenje žalbe na rad organa istrage; potraživanje prethodnih podataka o rezultatima stručnih analiza i primerka svih materijala vezanih za postupak; izražavanje mišljenja o bilo kom predmetu o kome se raspravlja.

59. **Nemačka** ima **vrednosne kriterijume** za dodeljivanje **besplatne pravne pomoći** osumnjičenoj deci na glavnom saslušanju u Višem okružnom sudu ili Okružnom sudu; optuženo dete se tereti za zločin; postupak može da dovede do zabrane bavljenja određenim zanimanjem; optuženo dete je provelo bar tri meseca u ustanovi na osnovu naredbe suda/ uz odobrenje sudije i neće biti oslobođeno iz te ustanove najmanje dve nedelje pre početka glavnog saslušanja; i drugo.

60. U **Hrvatskoj** je ombudsman za decu odgovoran za **nadgledanje prava deteta u sudskim postupcima**, sa ciljem zaštite i garantovanog ostvarenja prava i interesa deteta u toku svih vrsta administrativnih i sudskih postupaka.

Izvori:

European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers. Children'S Involvement In Criminal, Civil And Administrative Judicial Proceedings In The 28 Member States Of The EU Policy Brief. European Commission, 2015. Print.

Filipčič, Katja. NATIONAL REPORT ON JUVENILE CRIMINAL LAW IN SLOVENIA. Faculty of Law, University of Ljubljana. Print.

International Juvenile Justice Observatory,. Research And Selection Of The Most Effective Juvenile Restorative Justice Practices In Europe: Snapshots From 28 EU Member States. Brussels:

International Juvenile Justice Observatory, 2015. Web. European Research on Restorative Justice Volume I.

Dokument pripremila Simona Demková za Centar za zaštitu dece u Jugoistočnoj Evropi, jun 2016.